

***Mărturisirea ortodoxă
a credinței universale și apostolice a
Bisericii Răsăritene***

SFÂNTUL IERARH PETRU MOVILĂ,
MITROPOLITUL KIEVULUI

Stabilirea textului latin, studiu, note și traducere de
Prof. Univ. Dr. TRAIAN DIACONESCU

(Ediția a II-a revizuită)

Colecția *Apologetica*

Seria *Izvoare*

3

Carte tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

DOXOLOGIA
Iași, 2019

Cuprins

Cuvânt de binecuvântare al Înaltpreasfințitului Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei	9
Abrevieri	11
Introducere:	
Petru Movilă, ctitor cultural și mitropolit providențial (Traian Diaconescu)	13
Notă asupra ediției	28
ORTHODOXA CONFESSIO FIDEI CATHOLICAE ET APOSTOLICAE ECCLESIAE ORIENTALIS PROOEMIUM	32
MĂRTURISIREA ORTODOXĂ A CREDINȚEI UNIVERSALE ȘI APOSTOLICE A BISERICII RĂSĂRITENE PRECUVÂNTARE	33
Pars prima Orthodoxae Confessions fidei. <i>De fide</i>	34
Partea întâi a Mărturisirii de credință ortodoxă. Despre credință	35
Pars secunda Orthodoxae Confessionis Fidei. <i>De spe</i>	156
Partea a doua a Mărturisirii de credință ortodoxă. Despre nădejde	157
Tertia pars Orthodoxae Confessionis Fidei. [<i>De caritate</i>]	200
Partea a treia a Mărturisirii de credință ortodoxă. Despre iubire	201
Note	257

Anexe

Epistola Mitropolitului Petru Movilă către Chiril Veria, Patriarhul Constantinopolului	265
Imagini	275

Bibliografie selectivă	277
-------------------------------------	------------

Peter Mogilă - A Cultural Benefactor and a Providential Metropolitan (Summary)	295
---	------------

Pierre Movilă - Fondateur Culturel et Métropolitaine Providentiel (Résumé)	298
---	------------

*Icoana Sfântului Petru Movilă, Mitropolitul Kievului
pictată în Atelierul „Sfântul Apostol și Evanghelist Luca”
de la Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi”*

Cuvânt de binecuvântare

Urmând cuvântului rostit de Sfântul Apostol Petru, „să fiți gata totdeauna să răspundeți oricui vă cere socoteală despre nădejdea voastră” (I Petru 3, 15), și tradiției Bisericii care, în cultul său, înainte de Sfânta Împărtășanie, ne poruncește să mărturisim credința¹, Sfântul Ierarh Petru Movilă a dat măsura râvnii sale pentru Ortodoxie printr-o viață sfântă, înveșmântată în lucrări menite a sluji Biserica lui Hristos greu încercată în prima jumătate a veacului al XVII-lea. Din râvna Sfântului Ierarh moldovean de a răspunde prozelitismului catolic și calvin s-a născut atât *Mărturisirea ortodoxă*, cât și amplul proiect de organizare a învățământului teologic ucrainean în limba latină. Această măsură a ajutat Ortodoxia să se apere împotriva celor care încercau să o plaseze, în întregime, sub influența Apusului latin și a înțelepciunii lumești. Sfântul Ierarh i-a învățat pe ortodocși să combată orice tendință eterodoxă de prozelitism, având înțelepciunea de a recurge la propria lor manieră de argumentare (sau de catehizare).

Importanța Sinodului de la Iași (1642) pentru Biserica lui Hristos a fost în repetate rânduri evidențiată de istorici. Amintim, în primul rând, că a fost prima întâlnire a celor trei mari ramuri ale Ortodoxiei (greacă, română și slavă) din istoria Bisericii. În al doilea rând, Sinodul de la Iași este important fiindcă a fost convocat pentru a da răspuns la două probleme fundamentale pentru Ortodoxie: condamnarea Patriarhului Chiril Lucaris și a pretensei sale *Mărturisiri* publicate la Geneva (1629) și discutarea și aprobarea *Mărturisirii de credință* a Mitropolitului Petru Movilă. Nu trebuie să trecem cu vederea discernământul delegaților

¹ Rugăciunea a douăsprezecea, a Sfântului Ioan Gură de Aur, din Rânduiala Sfintei Împărtășanii.

kieveni și a Domnitorului Vasile Lupu care s-au opus condamnării Patriarhului Chiril Lucaris, socotind că acea *Mărturisire* calvinizantă, atribuită lui, a fost scrisă, de fapt, de un pastor olandez.

Volumul, care apare acum la Editura Doxologia a Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, conține, pe lângă traducerea din latină a *Mărturisirii ortodoxe*, și singura epistolă, ajunsă până la noi, semnată de Sfântul Ierarh Petru Movilă. Textul epistolei Sfântului Petru Movilă către Patriarhul ecumenic Chiril Veria (1638) ne dezvăluie din nou smerenia Sfântului Ierarh și râvna sa pentru credința ortodoxă. Îl vedem atât cerând, în duh de ascultare, binecuvântare Patriarhului ecumenic, cât și propunându-i măsuri de apărare a Ortodoxiei în sfântul pământ al Ucrainei (precum interzicerea tipăririi de cărți liturgice ortodoxe cu textul modificat spre „paguba cea mai mare a Bisericii noastre”).

Apreciem în mod deosebit pe domnul Profesor Traian Diaconescu, fiu duhovnicesc al eparhiei noastre, pentru osteneala depusă în traducerea din limba latină a celor două scrieri, aparținând Sfântului Ierarh moldovean. Poate părea mare intervalul de timp trecut de la lucrările Sinodului de la Iași din 1642, și de aceea există pericolul ca unii creștini să treacă cu vederea faptul că actualitatea Sinodului este, *sub specie aeternitatis*, netrecătoare. Învățăturile pe care *Mărturisirea ortodoxă* le conține și exemplul de smerită ascultare, care se desprinde din epistola Sfântului Ierarh Petru Movilă, sunt la fel de ziditoare acum precum au fost și la momentul redactării lor. Clerici sau mireni, indiferent de stare, de nivelul de pregătire și de limba pe care o vorbim, suntem chemați să apărăm, cu râvnă și discernământ, credința ortodoxă, predată nouă de Apostoli, având nădejdea nestrămutată că, păstrând-o, suntem „Biserica” pe care „porțile iadului nu o vor birui” (Matei 16, 18).

† TEOFAN,
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Părinților mei, Maria și Savu,
întru renașterea satului creștin românesc

PETRU MOVILĂ

Ctitor cultural și mitropolit providențial

Secolul al XVII-lea este o perioadă de răscruce în istoria culturii românești¹. Stabilitatea politică a Țărilor Române a favorizat înflorirea unei Renașteri bizantine, luminată de un umanism laic și creștin, în contact cu valorile civilizației elene și latine. Acum se constituie o *forma mentis* românească, axată pe tradiția ortodoxă și cultivarea valorilor naționale, deosebită de lumea greacă sau slavă. Tot acum s-au pus bazele literaturii române moderne – religioasă, istoriografică și juridică – și se fac pași importanți în procesul consolidării unității și identității spirituale a Principatelor Române și a sincronizării lor cu marile culturi europene. Pe plan politic, Țările Române își asumă responsabilitatea de braț secular al Ortodoxiei. Principatele Române devin un spațiu de refugiu, protecție și creație al intelectualității bizantine și, totodată, un centru important al luptei creștine contra stăpânirii turcești.

Epoca lui Matei Basarab și a lui Vasile Lupu reprezintă vremea în care valorile sacre și valorile profane fuzionează într-o sinteză superioară, iar cultura română se afirmă, prin mari personalități, pe plan european. Poporul român, singurul popor ortodox de origine latină, a dăruit Ortodoxiei europene învățați cu orizont enciclopedic și vocație poliglotă, în rândul cărora Petru Movilă² ocupă un rang înalt.

În secolul al XVII-lea, în timpul crizei religioase din Orient și din Occident, dialogul responsabil între Biserici era o soluție care, trecând peste frontierele confesionale, putea să mobilizeze

**ORTHODOXA CONFESSIO FIDEI
CATHOLICAE ET APOSTOLICAE
ECCLESIAE ORIENTALIS**

PROOEMIUM

Quaesitum 1. – Homo christianus orthodoxocatholicus, ut uitam aeternam assequatur, quae obseruare debet?

Responsum. – Fidem rectam et bona opera. Qui enim haec duo possidet, bonus christianus est et certam spem salutis aeternae habet, teste Scriptura: *Uidetis quoniam ex operibus iustificatur homo, et non ex fide tantum.* Paulo inferius ibidem: *Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine bonis operibus mortua est.* Alibi d[i]u[us] Paulus hoc idem dicit: *Habens fidem, et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt.* Idem alio in loco: *Habentes mysterium Dei in conscientia pura.*

Q. 2. – Quarenam christianus primo credere, postea bene agere aut uiuere debeat?

R. – Propterea quia *sine fide est impossibile placere Deo*, sicut docet sanctus Paulus; *credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Igitur, ut christianus Deo placeat et bona eius opera ei accepta sint, primo oportet ut fidem habeat in Deum, deinde secundum fidem uitam instituere debet.

Q. 3. – Haec duo in quibus consistant?

R. – In tribus uirtutibus theologicis, id est in fide, spe et charitate, secundum quas tres quoque Orthodoxae Confessionis fidei partes esse debent. In prima, agitur de articulis fidei; in secunda, de spe, oratione dominica et beatitudinibus; in tertia, de praeceptis Dei, in quibus continetur charitas erga Deum et proximum.

MĂRTURISIREA ORTODOXĂ A CREDINȚEI UNIVERSALE ȘI APOSTOLICE A BISERICII RĂSĂRITENE

PRECUVÂNTARE

Întrebarea 1. Omul creștin, ortodoxocatholic*, ca să dobândească viața cea veșnică, ce trebuie să împlinească?

Răspuns: Credința cea dreaptă și faptele bune. Căci cine le ține pe acestea două este bun creștin și are o sigură speranță a mântuirii veșnice, cum spune Scriptura: „*Vedeți că din fapte este îndreptat omul și nu doar din credință*”¹. Puțin mai jos: „*Căci precum corpul fără suflet este mort, astfel credința fără fapte bune este moartă*”². În altă parte, Sfântul Pavel spune același lucru: „*Având credință și bună conștiință pe care unii, alungându-le, au naufragiat*”³. Același lucru în alt loc: „*Păstrând taina credinței în cuget curat*”⁴.

Întrebarea 2: De ce creștinul trebuie să creadă mai întâi și apoi să făptuiască sau să trăiască într-un bine?

Răspuns: Pentru că „*fără credință este cu neputință să plăci lui Dumnezeu*”, cum ne învață Sfântul Pavel, „*căci cel care pășește spre Dumnezeu trebuie să creadă că El există și că Se face răsplătitor celor care Îl caută*”⁵. Așadar, un creștin ca să Îi placă lui Dumnezeu și faptele lui bune să-i fie primite, trebuie, mai întâi, să aibă credință în Dumnezeu, apoi trebuie să-și îndrepte viața după nădejde.

Întrebarea 3: Aceste două îndatoriri în ce constau?

Răspuns: În cele trei virtuți teologice, adică în credință, nădejde și iubire, după care trebuie să fie rânduite cele trei părți ale Mărturisirii de credință ortodoxă. În prima se discută despre articolele credinței, în a doua despre nădejde, despre Rugăciunea Domnească și despre Fericiri, iar în a treia despre Poruncile divine, în care se include iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele tău.

* Sintagma „ortodoxocatholic” este întâlnită de mai multe ori în text fiind tradusă *ad literam* și trebuie înțeleasă ca dreptcredincios și sobornicesc.

PARS PRIMA

ORTHODOXAE CONFSSIONIS FIDEI

DE FIDE

Q. 4. – Quid est fides?

R. – Fides est, secundum diuum Paulum, *sperandarum substantia rerum et argumentum non apparentium*. In hac enim testimonium consecuti sunt senes. Uel sic: fides orthodoxocatholica apostolica est corde credere et ore confiteri Deum in sancta Trinitate unum, secundum doctrinam eiusdem d. Pauli: *nam corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem*; denique etiam omnes articulos fidei orthodoxocatholicae, a Christo Domino per Apostolos traditos atque in synodis oecumenicis declaratos et approbatos integre tenere et absque dubio prout in illis praecipitur credere, Apostolo innuente: *Fratres, state: tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram*; et alio in loco: *Laudo quod per omnia mei memores estis: et sicut traditi uobis, traditiones meas tenetis*. Ex quibus uerbis patet quod articuli fidei partim ex Sacra Scriptura approbationem et authoritatem suam desumant, partim ex traditionem ecclesiastica ac doctrina conciliorum et sanctorum Patrum. Quod elucidando diuus Dionysius in hunc modum loquitur: *Substantia enim hyerarchiae nostrae sunt diuinitus tradita oracula; maxime uero ista oracula dicimus ueneranda quae a sacris nostris initiato-ribus, diuino Spiritu afflatis, in Scripturis sacris librisque theolo-gicis tradita nobis sunt, uti et illa, quae ab iisdem uiris sanctis subtiliori, non omnino dissita ab ordine coelesti, insinuatione de mente in mentem, mediante uerbo corporeo quidem, illo simul tamen immateriali, sine scriptione institutores nostri sacram quadam traductione*

PARTEA ÎNTÂI

A MĂRTURISIRII DE CREDINȚĂ ORTODOXĂ

DESPRE CREDINȚĂ

Întrebarea 4: Ce este credința?

Răspuns: Credința este, după Sfântul Pavel, „conținutul lucrurilor nădăjduite și dovada lucrurilor nevăzute. Căci prin aceasta, străbunii au dat mărturie”⁶. Sau astfel: credința ortodoxocatholică și apostolică este să credem din inimă și să mărturisim din gură un Dumnezeu întru Sfânta Treime, după învățătura aceluiași Pavel „căci cu inima crede în dreptate, iar cu gura mărturisește întru mântuire”⁷. Pe lângă acestea, creștinul trebuie să considere că, într-adevăr, toate articolele credinței ortodoxocatholice au fost lăsate de Domnul Hristos, prin Apostoli, și declarate și aprobate în cadrul Sinoadelor ecumenice, și să creadă fără îndoială, precum se citește în acelea, când Apostolul spune: „Fraților, stați neclintiți, țineți învățăturile pe care le-ați învățat fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră”⁸, și în alt loc: „Vă laud pentru că vă amintiți de toate ale mele: și, precum vi le-am dat, păstrați învățăturile mele”⁹. În aceste cuvinte se vede că articolele credinței au aprobare și autoritate, parte din Sfânta Scriptură, parte din Tradiția bisericească și din învățătura Sinoadelor și a Sfinților Părinți. Lămurind acest fapt, Sfântul Dionisie vorbește în acest mod: „Căci substanța ierarhiei noastre sunt cuvintele dumnezeieștii dări; și numim aceste cuvinte preaslăvite, câte ne-au fost încredințate de sfinții noștri învățători inspirați de Sfântul Duh, în scrierile sacre și în cărțile teologice, și acelea în care povățuitorii noștri au fost călăuziți de aceiași bărbați sfințiți printr-o învățătură de taină, nu depărtată de ierarhia cerească, de la cuget la cuget, prin mijlocirea cuvântului trupesc, dar nematerial, adică nescris”¹⁰. Căci unele învățături sunt cele

sunt edocti. Dico, inquit, sunt dogmata quaedam per scriptura tradita, et continentur in libris theologicis (id est Basilii); quaedam uero dogmata sunt, quae oretenus tradita sunt ab Apostolis et sanctis Patribus. Atque in illis duobus fides fundata est, nec tamen in recondito cordis manere debet, uerum remoto omni dubio et timore, eandem ore predicandam ac confitendam fore necessum est, prout Psaltes loquitur: Credidi, propter quod locutus sum. Et nos credimus, propter quod et loquimur.

Q. 5. – Quot sunt articuli fidei orthodoxocatholicae?

R. – Orthodoxocatholicae fidei articuli sunt duodecim, secundum symbolum Nicaenum primum et Constantinopolitanum secundum, in quibus conciliis omnia quae ad nostram fidem pertinent adeo declarata sunt ut nec plus nec minus nec aliter sit credendum quam intellexerunt illi Patres. Uerum tamen quidam ex istis articulis sunt clari per se, alii uero continent quaedam in se et ex his etiam alia intelliguntur.

Q. 6. – Quis sit primus articulus fidei?

R. – Primus articulus fidei hic est: *Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem caeli et terrae, uisibilibus omnium et inuisibilibus.*

Q. 7. – In hoc articulo fidei quaenam doctrina sit?

R. – Hic articulo fidei docet duo. Primo credere ac confiteri unum esse in sancta Trinitate glorificatum et quod in diuinitate principium et fons sit Pater Filii et Spiritus Sancti. Deinde docet eundem Deum, qui est in sancta Trinitate, omnia ex nihilo uisibilia et inuisibilia creasse, sicut Psaltes testatur: *Quia ipse dixit et facta sunt: mandauit et creata sunt.*

Q. 8. – Quomodo intelligendum sit de Deo?

R. – Credendum est unum esse Deum in Trinitate sancta secundum Scripturam: *Unus Deus et Pater*

transmise prin scriere și sunt cuprinse în cărțile teologice (adică ale Sfântului Vasile); și alte învățături, într-adevăr, care au fost transmise oral de Apostoli și de Sfinții Părinți. Și pe aceste două s-a fundat credința și nu trebuie să rămână în ascunzișul inimii, ci trebuie, fără teamă sau șovăire, să fie vestite cu gura și să fie mărturisite, după cum spune Psalmistul: „*Crezut-am și pentru aceasta am grăit. Și noi credem și pentru aceasta grăim*”¹¹.

Întrebarea 5: Câte sunt articolele credinței ortodoxocatholice?

Răspuns: Articolele credinței ortodoxocatholice sunt 12, după Simbolul de la Niceea, mai întâi și, apoi, după cel de la Constantinopol; în aceste sinoade, toate câte țin de credința noastră astfel au fost înfățișate încât nu trebuie să credem nici mai mult, nici mai puțin, nici altfel decât au înțeles acei părinți. Într-adevăr, unele dintre aceste articole sunt clare prin sine, altele cuprind în sine taine, și din acestea unele chiar se înțeleg.

Întrebarea 6: Care este primul articol al credinței?

Răspuns: Primul articol al credinței acesta este: „*Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl Cel atotputernic, Creatorul cerului și al pământului, al tuturor văzutelor și nevăzutelor*”.

Întrebarea 7: Ce învățătură se află în acest articol al credinței?

Răspuns: Acest articol al credinței cuprinde două învățături: întâi, să creadă și să mărturisească faptul că este un Dumnezeu, proslăvit în Sfânta Treime și că în dumnezeire Tatăl este începutul și izvorul Fiului și al Sfântului Duh. Apoi ne învață că același Dumnezeu, Care este în Sfânta Treime, a creat din nimic cele văzute și nevăzute, precum mărturisește Psalmistul: „*Că El Însuși a zis și s-au făcut, că El a poruncit și s-au creat*”¹².

Întrebarea 8: În ce fel trebuie să fie încredințarea despre Dumnezeu?

Răspuns: Trebuie să se creadă că Dumnezeu este unul, în Sfântă Treime, după Scriptură: „*Unul Dumnezeu și Tatăl*